

crkva u svijetu

RAZGOVORI

Vladimir Merćep

NAPORNI PUT RAVNOTEŽE U CRKVI

»Kršćanstvo je skup različitih elemenata, koji sačinjavaju delikatan ekvilibrij«. ¹ Sačuvati taj ekvilibrij, tu ravnotežu uvijek je bilo teško, osobito je to teško u naše doba previranja, neizvjesnosti, prebrzih i vrtoglavih zaokreta. Stoga je svaki ekstremizam velika napast koja lako dovodi do jednostrana pristupanja problemima i neuravnotežena njihova rješavanja. Istina, takvo stajalište je po sebi lakše za čovjeka koji izbjegava napor te je skloniji simplificiranju nego razlučivanju. No simplificiranje ne može biti ispravno stajalište, pogotovo ne može biti kršćansko. Svaka stvarnost, osobito kršćanska, uvijek je vrlo složena, bogata, stoga mora biti nijansirana i nužno uravnotežena. Ovaj se zahtjev to više nameće inkarniranome kršćanstvu što ono uključuje elemente koji se barem prividno isključuju: npr. u njemu čovjek, još na zemlji, mora živjeti nebeskim životom; on mora biti pravi građanin *zemaljskog* grada i neprestano težiti prema *nebeskome* carstvu; mora biti *odijeljen* od svijeta u koji se je *inkarnirao*, u akciji *kontemplativac*, do maksimuma razvijati *personalnost* i svim silama širiti *komunitarnost*, baviti se politikom koja je uvijek prljava stvar i njome se ne okaljati, uživati potrebnu slobodu rada i istraživanja u publicističkom i teološkom zvanju i u tome ne postati stijač kukoľja među Božjim pukom i razarač vjere i morala, vršiti kao biskup odgovornu dužnost čuvara objavljene istine od zabluda i pri tom se ne pretvoriti u lovca na razne vještice, uvijek ostati u granicama *fizike* i *naravi* i istodobno živjeti od *metafizike* i *nadnaravi*... Nije lako stvoriti u sebi kao kršćaninu skladnu sintezu i ostvariti nužnu ravnotežu. Odatle je u povijesti Crkve uvijek postojala napetost između religioznog imanentizma i transcendentizma, između inkarnacionalizma i eshatologizma, koja je danas primila gotovo alarmantne oblike. To se jasno opaža u protestantskoj teologiji u kojoj se liberalnom Harnackovu naturalizmu oštro suprotstavlja negativna i neobično naglašena fideistička teologija Karla Bartha. U svezi

¹ J. Daniélou, *Sainteté et l'actaon temporelle*, Desclée, 1955, str. 17.

s ovom posljednjom bučno se razvija teologija »sekularizacije« i mrtvo-ga Boga«, koja zastupa da je tradicionalan, previše transcendentalan pojam Boga zastario i već naviješta »demitizirano«, više imanentno, svijetu i povi-jesti, njegovo shvaćanje, ali često vrlo nebuloznim i neodređenim riječima i slikama.

Ta se napetost živo osijeća i u katoličkim krugovima, iako ne u tolikoj mjeri kao u protestanskim. S jedne strane, II vatikanski sabor je auktoritativno i službeno otvorio širom vrata svemu što je dobro i plemenito gdje god se ono nalazi; potaknuo je zrele vjernike, osobito kršćanske mislioce, na dijalog sa svakim čovjekom ako ih od toga ne bi razboritost odvratila. S druge strane, neki su tu i tamo, i to veoma često, ozbiljno napastovani da naturaliziraju i relativiziraju objavljene istine, da sve što je sveto i bo-žansko pretvore u profano i ljudsko i tako sasvim »razvodne« transcenden-talno značenje i porijeklo kršćanstva. Takvo pak ozračje dovodi do ne-ugodnog i neizvjesnog stanja kod vjernika, koje na žalost još nesigurnijim i tmurnijim stvaraju paradoksalne, katkada heretikalne izjave² jednih i opsesivna strahovanja drugih pred svime što nije bilo jasno kodificirano i prakticirano od davnine. Kojim putem Crkva mora krenuti da ostane vjerna svome zvanju i ispravno odgovori historijskom času, u kojem se nalazi, i zadacima, koji joj se nameću?

Na to pitanje već je spomenuti koncil dao odgovor i to na takav način, koji zazire od svakog pretjerivanja i ujedno upućuje vjernike stazama vedra i smirena ekvilibrija. Budući da je koncilsko naučavanje razasuto po broj-nim dokumentima, nije lako odmah uočiti sve njegove bitne elemente, stoga mi se čini da se one mogu brže i lakše nazreti u programatskom pismu Pavla VI *Ecclesiam suam*, koje se može smatrati nekom sintezom bitnog koncilskog naučavanja. U navedenom se pismu ističe da ono želi pokazati »na koji način Katolička Crkva mora ispuniti danas svoju misliju«. Da se meditacija nad papinskim pismom ne bi prčinila zastarjelom, dovoljno je imati na pameti: 1. da »na taj način« Pavao VI vodi Crkvu i preko naj-novijih dokumenata; i preko svojih raznih govora; 2. da ovo pismo izražava dvije ideje koje su uvijek aktuelne za jednoga katolika; to su: nadna-ravna ljubav mora nadahnjivati i voditi svaki kršćanski čin (stoga i dijalog dosljednog kršćanina), katolička obnova razlikuje se od protestanske, do-slijedno, mora se oslanjati ne samo na sv. Pismo već i na Predaju pod vod-stvom crkvenog auktoriteta. Stoga mislim da je potrebno u ovo pokoncilsko nemirno doba ponovno uzeti pismo *Ecclesiam suam*, u njegovu svjetlu razmišljati o bitnim temama pokoncilske Crkve i ispitati se rješavamo li ih ispravno, da bismo mogli sačuvati osobnu duhovnu ravnotežu i pridoni-jeti barem nešto da i drugi, ako su je već izgubili, postanu smireniји.

1. Polazna točka dijaloga

Najpoznatiji dio papinskog pisma je njegovo raspravljanje o dijalogu. To je zapravo magna charta katoličkog angažiranja u svijetu. No, taj se dio ne smije odijeliti od ostala dva dijela, koji predstavljaju njegov kontekst, iz kojih raspravljanje o dijalogu nužno proizlazi. Ako ga, naime, ne bismo tako na sintetički način promatrali, ne bismo uvidjeli najvažniji nauk tog

² Usp. Adhortatio apostolica *Quinque tam anni* Pavla VI u *Osservatore Romano* od 6. siječnja 1971.

pisma, tj. ravnotežu između transcencije i imanencije. Dijalog sa svijetom nema svoju polaznu točku u svijetu već u duhovnoj i moralnoj pretpostavci, tj. u svijesti Crkve o sebi i u njezinoj obnovi. Da bi Crkva mogla izvršiti volju svoga Utemeljitelja, rekao je Pavao VI u govoru kojim je najavio svoje pismo, mora početi *duhovnim* putem (koji se odnosi na svijest Crkve o samoj sebi, zatim *moralnom* stazom (koja se odnosi na njezinu asketsku praktičku i kanonsku obnovu te se uskladičiti sa sviješću koju ima o sebi. Na koncu dolazi dijalog sa svijetom kao zahtjev njezine apostolske aktivnosti. »Prije negoli Crkva počne proučavati bilo koji problem, veli *Ecclesiam suam*, prije negoli odmjeri stavove koje treba zauzeti prema ljudskoj zajednici, ona mora u ovome času sama o sebi *razmišljati*«. ³ Zašto? »Da bi našla *obilnije svjetlo, nove snage i veće radosti za ostvarivanje vlastite misije i pronalaženje zgodnijih sredstava*, kojima bi njezin doticaj s ljudskim društvom, kojemu i sama pripada, — iako se od njega razlikuje svojim vlastitim posebnim obilježjem — postao *bliži, uspješniji i plodonosniji*« (615). Crkva »mora pogledati u se i osjetiti da je živa. Ona mora sebe što bolje upoznati, alko hoće izvršiti svoju misiju i pružiti svijetu poruku bratstva i spasenja. Ona mora u sebi osjetiti Krista« (617).

Dijalog sa svijetom nije moda bez sadržaja, nije, da se izrazim riječima M. Heideggera, beskorisno brbljanje, gubitak vremena, lomahija; nije potreba dokone i ostarjele Crkve, željne razgovora i vitalna kretanja, nego je izražaj nevidljiva, dubljeg, unutaršnjeg njezina života, njezina logosa, njezine vjere, ljubavi i nade; on početno nije pastoralna ili sociološka dimenzija, već je u svome porijeklu »nadnaravnog« karaktera (641).

On »iziskuje od nas takvo duhovno stanje koje želimo podržavati u onima koji nas okružuju, stanje, velimo, onoga koji osjeća težinu apostolske misije, koji uviđa da ne može odijeliti svoje spasenje od spasenja drugih« (644).

Drugim riječima, najprije odnos između Boga i čovjeka, zatim odnos čovjeka prema drugim ljudima. Najprije ispravnost u svojem mišljenju i djelovanju, zatim diskusija s tuđom misli i akcijom. Najprije »crkvena svijest«, zatim temporalni život. Prije nego što Crkva pogleda na svijet, najprije mora zagledati u se. Prije nego bude dijalogizirala sa svijetom, ona mora voditi prisni dijalog sa svojim Utemeljiteljem. Pošto je Crkva prevalila ovaj duhovni put, ona se može korisno i uspješno dati na moralni život, koji se odnosi na njezinu obnovu i, dosljedno, na dijalog sa svijetom.

Ne smijemo zaboraviti da se nadnaravna misija Crkve mora inkarnirati u svijetu, stoga joj se nameće stav pažnje, slušanja, valoriziranja zemaljskih vrednota i u apostolskom djelovanju primjena raznih antropoloških, psiholoških i socioloških znanosti. Zato griješe oni koji u ime vjere i nadnaravi, duhovnog života i kršćanskog savršenstva, gledaju na spomenute znanosti s nekim apriorističkim nepovjerenjem, koje dijeli crkvenu misiju od živog konteksta društvene stvarnosti. Ali svi ti ljudski elementi, pastoralna i sociološka dimenzija, nisu polazna točka eklezijalnog života, oni su različite funkcije, različita djelovanja jedne stalne nepromjenljive i bitne konstante, tj. »čina poslušnosti prema riječi božanskoga Učitelja« (615).

³ AAS, 56 (1964) str. 614—615: arapski brojevi niže u tekstu u zagradama označuju stranicu u AAS.

Dijalog sa svijetom ne nastaje iz neke nejasne humanističko-komunitarne težnje prema svijetu, on izvire iz same naravi Crkve, iz njezine unutarnje dinamičnosti koja je nagoni na ostvarenje svoje misije u svijetu. Crkva je različita od svijeta, ali nije od njega odijeljena. I baš to jedinstvo u razlici dovodi do dijaloga, jer se bitna svrha Crkve sastoji u čuvanju i širenju vjere.

Konačno, taj se dijalog mora uključiti u fundamentalni dijalog koji Bog vodi sa čovjekom tijekom povijesti spasenja i u tom dijalogu nalaziti uzor i poticaj. »Povijest spasenja je baš ovaj dugi i različiti dijalog, koji Bog na divan način s ljudima započinje i s njima ga na razne načine podržava« (641.). Kršćanski Bog nije apstraktni i mrtvi bog već živi, osobni Bog, koji je u razgovoru s čovjekom. »Stoga moramo uvijek imati pred očima ovu istinsku i neizrecivu naviku dijaloga koju je Bog Otac, po Isusu Kristu, u Sv. Duhu započeo i s nama uspostavio, da bismo shvatili kakav odnos svi mi, tj. Crkva, moramo uspostaviti i promicati s čovječanstvom« (642.). Stoga, inicijativa za razgovor mora poći od nas, od svakoga osobno i ne čekati da nas drugi na nj pozovu (ibid.). Bog je s čovjekom počeo razgovarati jer ga je ljubio: naš dijalog mora poći iz žarke i iskrene ljubavi (ib.); naš dijalog mora biti bez granica i bez računice, jer je dijalog spasenja.

Kao što Bog poštuje ljudsku slobodu, tako i mi moramo u dijalogu poštovati osobnu i građansku slobodu (ib.). Dijalog se mora uspostaviti sa svakim čovjekom, ako ga taj sasvim ne odbije ili neiskreno hini da ga želi s nama voditi (ib.). Sintetički se može reći da je polazna točka svakog kršćanskog dijaloga apostolsko, nesebično, što je moguće više u sebi ostvareno ozračje žive vjere, žarke ljubavi i nepokolebljive nade. Razumije se da se to ozračje ne može improvizirati, već da pretpostavlja naporan rad u borbi protiv niskih sklonosti i samoljublja. Ono je ujedno ekvilibrator svakog kršćanskog zrela i odgovorna rada.

2. Kako voditi dijalog?

Neposredna svrha dijaloga je »raspoloženje« subesjednika »na potpunije zajedništvo osjećanja i uvjerenja« (644). No da se do toga dođe, treba subesjedniku »pristupiti i s njime razgovarati« (641). Tko se želi razgovarati mora imati nakanu da će prema subesjedniku postupiti »korektno, s poštovanjem, blagonaklono i dobrohotno«, stoga treba isključiti svako »unaprijedno osuđivanje, uvredljivu i žučljivu polemiku kao i svaki isprazan i suvišan govor« (644). U razgovoru mora pokazati jasnoću, blagost, povjerenje, razboritost (644-645). Zbog blagosti dijalog »nije ohol, zajedljiv, uvredljiv«, već »smiren, izbjegava sve što je neumjereno, strpljiv i velikodušan« (645).

Njegova snaga sastoji se u istini koju iznosi, u ljubavi koju širi, u primjeru koji predlaže, a ne u zapovijedi i nalaganju (ib.). Klima, u kojoj se dijalog mora odvijati, prožeta je prijateljstvom (647). Svakako, temeljni uvjet svakoga dijaloga, koji omogućuje da se vodi, jest slušanje, nastojanje da se drugoga shvati, da se drugome otvori, jer bez toga dijalog bi se pretvorio u monolog. »Stoga, još prije nego se počne govoriti treba slušati glas čovjeka, pače, njegovo srce, da bismo ga mogli poslije ne samo shvatiti i poštovati, već ukoliko je moguće i uživati (ib.). To interpersonalno, subjek-

tivno komuniciranje, to otvaranje misli i osjećaja mora uključivati objektivni metafizički odnos i tako nadvladati onaj relativistički handicap, koji često kompromitira današnje dijaloge. Ne radi se o praznome interpersonalnom odnosu, već o putu prema istini, prema nekoj vrijednosti koju treba potpuno shvatiti da bi se mogla stvarno proživljavati. I u bilo kojoj zabludi postoji uvijek admixtio veritatis, kako to veli sv. Toma akvinski. Subesjednik može uvijek pomoći da se otkriju novi aspekti i zahtjevi istine, razne perspektive, prema kojima se mora ići, koje dosad možda nisu bile jasne i zapažene. Sve to može i mora dovesti do potpunije spoznaje u istini i dublje punine života, ali pri tome uvijek treba poštovati organski i, u biti, homogeni razvoj istine, bez skokova i prijelaza u prazninu hegelijske dijalektike, koja prolazi radikalnim i protuslovnim stramputicama i antitezama. Dakle, dijalektika dijaloga nije sastavljena od protuslovlja već od upotpunjavanja, komplementarnosti: »U dijalogu se otkriva kako su različiti putovi koji dovode do svjetla istine i kako svi putovi mogu voditi prema istoj svrsi. Iako su ti putovi različiti, ipak mogu biti komplementirani« (645-646). Da bi se pak održala ta dijalektika, potrebna je strpljivost (646).

Koji su oblici dijaloga, u kojima se može ostvarivati? Ne postoje određene sheme niti definirane formule, već je potrebna najšira elastičnost i disponibilnost prema subesjedniku: »Doista mnogostruki su oblici dijaloga spasenja. On se pokorava iskustvenim zahtjevima, bira najprikladnije mjere, ne veže se u isprazne apriorizme, ne drži se čvrsto onog načina izražavanja, koji bi svoju snagu izgubio i ne bi mogao duše pokrenuti« (ib.). Dialogizirati za Crkvu znači biti u svijetu, živjeti u povijesti, nastavljeni na taj način utjelovljenje vječne Riječi: »Ne spašava se ljudski rod izvana; potrebno je, poput Božje Riječi, koja je čovjekom postala, poistovjetiti se, do neke mjere, s oblicima života onih kojima kanimo donijeti Kristovu vijest« (ib.). Metoda inkarnacije mora obilježavati sav rad Crkve, koji se, kako veli II Vat. sabor, odvija »po uzoru na ekonomiju utjelovljenja«.⁴

Ipak u tom pluralizmu i elastičnosti dijaloga postoje opasnosti koje treba izbjegavati i stari elementi, koji se ne smiju zaboraviti. Inkarnacija ne znači rastvaranje, nestajanje transcendencije u imanenciji, već uzimanje i otkupljivanje ljudskog roda a da se pri tom ne izgubi ono što je božansko. Crkva u svom povijesnom inkarniranju ne može zanijekati sebe, svoju misiju i narav. Zbog toga se »postavlja ozbiljno pitanje: Na koji će način Crkva prilagoditi svoje poslanje životu ljudi u određenom vremenu i na određenom mjestu, u određenoj kulturi i društvenom razvoju? Do kojeg će se stupnja Crkva upriličiti povijesnim i mjesnim prilikama, u kojima odvija svoju misiju? Kako će se zaštititi od opasnosti relativizma... i istodobno svima se približiti i sve spasiti?« (646). To je veliki problem Crkve i svakog kršćanina. Tu treba pronaći neku sintezu, neki ekvilibrij koji isključuje svaku konfuziju između naravi i nadnaravi, ljudskog i božanskog, između povijesne i eshatološke perspektive. Traženje te ravnoteže, u teoriji i u životu, uvijek dovodi do opasnosti da se »ublaži«, »smanji istina« (647), da dođe do dogmatskog i moralnog relativizma (646), do lažnog irenizma i sinkretizma, što u stvari dovodi do »skepticitizma prema snazi i sadržaju Božje Riječi koju želimo propovijedati« (647). Kako tu

⁴ Dekret *Ad Gentes*, br. 3.

opasnost nadvladati? Sretno rješavanje i uspješno stvaranje tog ekvilibrija je plod Duha Svetoga i ljudskog napora: »Samo se onaj koji potpuno živi svoje kršćansko zvanje može sačuvati od zaraze zabluda s kojima dolazi u dodir« (ib.).

Drugim riječima, nužno se traži ozbiljni kršćanski duhovni život. Zato nije čudo, što sam II Vat. sabor traži npr. u dekretu o svećenicima, da ozbiljno nastoje oko kršćanskog uasvršavanja, i to prema načelima tradicionalne asctike, ako žele pridonijeti unutarnjoj obnovi Crkve, širenju Evanđelja i dijalogu sa svijetom.⁵

3. S kime voditi dijalog?

Dijalog Crkve sa svijetom jest »katolički« u najopćenitijem i najekumen-skijem smislu riječi, tj. s čitavim čovječanstvom, s njegovim težnjama, strahovanjem i temeljnim problemima. »Crkva ima poruku za svaku vrstu ljudi« (649). Jer dijalogizirati znači također postupati s drugim kao sa sobom, tj. poštovati njegovu fizionomiju i individualnost; tako nastaju četiri kruga dijaloga.

Prvi krug se odnosi na sve što je ljudsko (650). Dijalog na toj razini omogućuju ljudska dimenzija u Crkvi i činjenica da je ljudska duša po naravi kršćanska (ib.). U tom bezgraničnom krugu velika je zapreka dijalogu »najozbiljnija pojava našega vremena« (651) — ateizam. S obzirom na »ideološke sustave koji niječu Boga i progone Crkvu« i »među njima osobito ateistički komunizam« (ib.) »hipoteza nekog dijaloga, u takvim okolnostima, postaje veoma teška, da ne reknemo, skoro nemoguća« (652). No i u tim sustavima za onoga »tko ljubi istinu, moguća je diskusija, ali se javlja ju ogromne moralne poteškoće« (ib.). Zašto? Jer u tim sustavima »nema dovoljno slobode da čovjek može prosuđivati i djelovati, a u raspravljanju se zloupotrebljavaju riječi, koje ne smiju služiti traženju i izražavanju objektivne istine, već unaprijed navlaš smišljenim vlastitim ciljevima« (ib.). Dijalog, uostalom, znači imati pouzdanje u razum, a ne u silu. Kršćanin ne može imati drugo uvjerenje. Kad u dijalogu razum ne služi istini, pravdi, slobodi i ljudskom dostojanstvu, nego se okreće protiv njih, onda dijalog postaje težak, skoro nemoguć. I »zbog toga mjesto dijaloga nastupa šutnja« (ib.). Pred ozbiljnim problemom ateizma treba zauzeti dvostruki stav: »Čvrstu i iskrenu ispovijest i obranu vjere i ljudskih vrijednosti« i »pastoralnu refleksiju«, koja nas tjera da uvidimo razloge koje modernog ateista uznemiruju i dovode do nijekanja Boga« (ib.). Na tu refleksiju mora nas nagoniti i bratska sućut prema njemu, jer je »ateist, kako se veli, napola čovjek«, ako mu nedostaje egzistencijalna dimenzija smrti, stoga je njegov humanizam nepotpun, osakaćen.⁶ Ne smije se zaboraviti da je današnje naglo širenje ateizma, teoretsko i praktično, posljedica također grijeha, zato dijalog, s ateistima nužno pretpostavlja molitvu i post.⁷

U drugi krug dijaloga spadaju pripadnici nekršćanskih religija. Dijalog s njima ne znači religiozni indiferentizam i izjednačivanje svih vjera, već »priznavanje duhovnih i moralnih vrijednosti«, koje se nalaze u nekršćan-

⁵ *Presbyterorum ordinis*, br. 12.

⁶ *Usp. Ecclesiam suam*, izd. Città nuova editrice, Roma, 1965, str. 83.

⁷ *Ibidem*.

skim religijama (655) i suradnju na ostvarivanju zajedničkih ideala ljudske bratske zajednice. Nažalost, dio katoličke teologije, koji se odnosi na nekršćanske religije, još je u povojima. Treba se dati na put i to korakom jednog Justina ili Augustina, o. Riccija ili o. Nobilija ili, u najnovije doba, mladenačkim zanosom i poletom o. Lebbea. Veliki moderni kineski pravnik dr. Wu obratio se na katolicizam čitajući djela sv. Male Terezije. S druge strane, kad bismo malo bolje upoznali velike religije, kao što su hinduizam, budizam, taoizam i islam, kakve sve poticaje ne bismo mogli pronaći za osobnu sabranost i duhovnost u vrtlogu današnje površnosti! S pravom je napisao engleski benediktinac o. Beda Griffith da samo susret, između Istoka i Zapada može spasiti svijet od površnosti koja svagdanost postaje veća i nesnosnija. Na taj način, prema njemu, Istok i Zapad bi se našli bliže Bogu i skupa bi otkrivali sakriveno bogatstvo Kristovo i ujedno rasli prema jedinstvu u Kristu i u njegovoj Crkvi.⁸

U treći krug dijaloga dolaze odijeljena kršćanska braća. U tom dijalogu treba se voditi načelom: »Prije negoli ćemo istaknuti ono što nas dijeli, najprije istaknimo ono što nam je zajedničko« (655). Iako moramo biti u tom nastojanju otvoreni i vedri, ne smijemo prestati biti realisti, jer postoje »nepovjerenje i otpor« (656). Razumije se da mi ne možemo odstupiti »od cjelovitosti istine i od zahtjeva ljubavi« (655-656). Ne smijemo također zaboraviti, da povlastice katoličke Crkve nisu »plod historijske ambicije ili fantastičke teološke spekulacije, nego posljedica Kristove volje, i one su, ako se shvate u pravom svome značenju, na korist svih, za zajedničko jedinstvo, za zajedničku slobodu, za zajedničku kršćansku puninu« (ib.). Što se pak tiče papinskih povlastica, kao da bi tobože bile zapreka kršćanskome jedinstvu i da bi bez njih do njega lakše došlo, takvo se mišljenje ne može održati, ne samo zbog toga, što »bez Pape katolička Crkva ne bi bila takva, već što bi se u Kristovoj Crkvi jedinstvo srušilo bez vrhovne, uspješne i odlučujuće Petrove službe« (ib.). Jer bi »bez pape« toliko nastalo u Crkvi raskola, prema riječima sv. Jeronima, koliko ima svećenika« (ib.).

U četvrti krug spada dijalog unutar Crkve. To je danas *najvažniji* dijalog koji Crkva mora voditi u pokoncijsko doba, alko želi sretno prebroditi krizu razvoja i ostvariti koncijske reforme. »Pred napetostima, koje su ukorijenjene u zamršenoj situaciji naše dinamične, mnogostruke i unitarne generacije s providencijalnim darom koncijskih tekstova u ruci, postoji samo jedan jedini način koji je koncil sto puta naznačio, da se uoče napetosti i njima nađe rješenje preko dijaloga. To znači, da treba započeti dijalog u svakom pravu i u svakoj dimenziji, svladavajući stvarne antinomije, koje su pretjerane u idejama, i tražeći pozitivne elemente na svakoj strani između raznih doba, stupnjeva, zvanja, mentaliteta, tendencija, klasa, naroda, rasa«.⁹

Dijalog je »ulje koje služi da bi koncil funkcionirao u stvarnosti života, u aktualnosti povijesti, ali treba dobar dijalog, vođen *na ascetski način*«. ¹⁰ O toj neophodnoj potrebi ascetskog dijaloga govori i Pavao VI: Do dijaloga mora doći »često« i na »*familijaran*« način, on mora biti osjetljiv prema

⁸ Ib. str. 60, 61.

⁹ R. Lombardi, *Terremoto nella Chiesa?*, Grilbaudi, Torino, 1969, str. 149.

¹⁰ Ib. str. 149, 150.

»svim istinama, svim krepostima i svim realnostima naše naučne i duhovne baštine«, prožet »puninom vjere, ljubavi«, spreman da sabere mnogostruke glasove suvremenog svijeta, tako da bi katolici uistinu postali ljudi »dobri, mudri, slobodni, vedri i jaki« (657). Taj dijalog u Crkvi, kome je *kršćanska ljubav* konstitutivno počelo, »ništa« ne oduzimlje od *kreposti poslušnosti*, koju traži ispravno uređenje društva, osobito hijerarhijska konstitucija Crkve. Jer je vlast Crkve Krist ustanovio, Crkva je umjesto Njega vrši, ona je također službeni kanal njegove riječi i predstavnica njegove pastirske ljubavi (657-658).

Što se pak tiče poslušnosti u obliku dijaloga, ona ovo znači: Poglavar mora biti, s jedne strane, prožet sviješću da je vršenje njegove vlasti služenje i služba istine i ljubavi, s druge strane podložnik mora »spremno i veselo, kako se to dolikuje slobodnome sinu koji ljubi«, održavati kanonske propise i poštovati upravu zakonitoga poglavara. Takva poslušnost isključuje »duh neovisnosti, kritike, pobune«, koji se »lako pretvori u diskusiju, prepirku, razilaženje« (ib.). Razumije se da za takav dijalog unutar Crkve nije svatko sposoban, stoga s pravom kardinal Garrone naglašava da samo čovjek molitve može biti i čovjek pravog dijaloga.¹¹ Takav ascetski dijalog može se još većma konkretizirati oslanjajući se na riječi Pavla VI. Dakle, »diskusija i dijalog, da se poslužim riječima poznatog isusovca Lombardija, direktora za koncilsku spiritualnost u Mondo Migliore, razlikuju se kao što se razlikuju rat i mir: diskusija znači napadati i braniti, dok dijalog znači surađivati. Zajedno se traži, međusobno pomaže, popravlja, dotjeruje, zbraja, obogaćuje... Umjesto da se protivi, u dijalogu se radije trpi zbog onog što se još nije zajednički našlo, skupa se nada, dok se zajednički odmjerava težina, skupa se raduje nad onim što se zajednički otkrilo, međusobno poboljšalo i zajednički se upotpunjuje bez obzira tko je sve donio«. Treba »imati na pameti biblijsku misao, osobito u pokoncilsko doba, tako oštro u napetosti, da se istina mora tražiti u ljubavi, a ne obratno. Varamo se, ako mislimo da možemo s drugima bez ljubavi otkriti istinu, koja nas sve izbliza dodiruje, osobito ako dodiruje interese i strasti, tada je opasnost da se raspravlja, raspravlja, a da se pri tome ne dođe do sporazuma u vidu zajedničkog dobra, možda ostajući razdijeljeni u srcu i u idejama, više na koncu nego na početku«.¹²

»Kad se ide na dijalog, neka se ima utisak da se ide na nešto sveto, da se susretne Boga koji je u drugima, barem da se traži sastati s Njime. Neka se ide u stilu molitve, bilo da se govori ili sluša, neka se nastoji pod djelovanjem Duha Svetoga, tako da uistinu On i po mogućnosti samo On vodi na svakome sastanku. *Koncil je Njegovo djelo i skladna Njegova primjena mora biti samo onako kako je On htio*. U takvom ozračju neka se posveti najveća briga tome kako bi postojao i sačuvao se za vrijeme čitavoga dijaloga duboki osjećaj međusobne naklonosti«, bez koje će se proces zajedničkog otkrivanja istine većinom jadno nasukati. Jao nama, ako idemo na koncilске dijaloge nabrušeni, bez ljubavi, još gore, ako idemo s prezirom tuđih nakana. Dok nemamo jasan protivni dokaz, svi bismo trebali poći od pretpostavke da i drugi ljube Crkvu kao i mi, i da i oni žele da ona vrši svoju misiju u svijetu na najbolji način... Moći će također ostati nekakvo

¹¹ Usp. *Crkva u svijetu* broj 3/1970, str. 275.

¹² R. Lombardi, nav. dj. str. 150.

razilaženje u idejama, jer smo različite slobodne, ograničene osobe«, ali će se »preko jedinstva duša opaziti nastojanje, koje teži svladati kontraste, da bi se došlo do sloge barem na djelu«. Nije dovoljna bilo kakva bratska ljubav. Potrebna je »unitivna«, tj. »ona koja hoće opće dobro, i to potpuno dobro, dobro svih, pod svaku cijenu, zajedničko dobro, s najčišćom nakanom. Neka svi imaju istu normu, na kojoj se moraju nadahnjivati, a to je: što bi se u konkretnim prilikama svidjelo Isusu?« Nužna je također »određena doza poniznosti«.

Neka se nitko ne »smatra nebeskim Ocem, nužnim bićem, koje samo može davati, a pri tome ništa ne mora od drugoga primati«. Uz »mrvicu zdrava razuma, taj stupanj poniznosti ne bi morao biti težak. Kad bi se nebeski Otac nalazio među predstavnicima pokoncilskih tendencija, neka se odmah, iz ljubavi prema Bogu, dade prepoznati od svih, jer svi željno za njim žudimo. No mi jadni smrtnici moramo, barem malko, posumnjati o sebi i stoga rado očekivati mišljenje drugih.« Izraz te »poniznosti je osnovna razboritost koja se u čovjeka raspoložena za dijalog očituje u tome da saslušaju«. No mnoge su pozicije na žalost »slične monologu i stoga se pretvaraju u napadaj«. Ako i slušaju materijalno, neki ljudi slušaju samo »ušima«, ali pameću spremaju odgovor.

Stoga svatko mora srušiti krug u koji se zatvorio i za »časak suspendirati sud, koji izgleda definitivno formiran, da bi se otvorio prema istini, koja može stanovati u srcu drugoga i odatle se možda mučno izvlačiti«. Neka se konačno s takvim raspoloženjem vodi dijalog o koncilskom naučavanju i o njegovu ostvarivanju, ali »s preciznom aspiracijom svih, koji njemu prisustvuju, a to je: da se traži, upozna, služi istina, koja je Isus, sam Bog. Neka se dijalogizira s nakanom da bi nam dijalog pomogao otkriti istinu, a da pri tome ne budemo naoružani da branimo ili osvajamo nešto drugo nego istinu«. Treba ići na dijalog miran, tako da ni u kojem slučaju ne bude pobijedenih već sa smirenim ufanjem da će svi u svakom slučaju biti obogaćeni time, što će veličanstveno izići pobjednica istina, a to je Isus. Neka govore, odgovaraju, padaju, inzistiraju, povlače se: neka sve čine da bi služili Isusu u braći. Ako pak u dijalogu sudjeluje poglavar i pri tom bi se radilo »o nekoj praktičnoj odluci, koju on mora donijeti, zadnja riječ bi spadala na njega, koji bi bio prosvijetljen prethodnom izmjenom misli, i njegovoj odluci morala bi odgovarati poslušnost drugih«. ¹³ Da li će doći do ascetskih dijaloga među nama, teško je predvidjeti. No skromno mislim, da bi se kod naših unutarnjih dijaloga moralo naći barem toliko međusobnog poštovanja, blagohotnosti, dobronamjernosti, ljubavi, koliko to pokazujemo u dijalogu s braćom ateistima.

4. Obnova bez izdaje

Važna tema pokoncilske Crkve jest njezina obnova. Pavao VI je predložio bitnu orijentaciju prema kojoj se ona mora ostvariti. Obnova Crkve ne znači ići prema svijetu, već ići prema Bogu. Ona znači otvaranje, raspoloživost, spremnost prema volji Božjoj, znači staviti Boga »pred sebe«, a ne »iza svojih leđa«. Obnoviti se ne znači posvjetovnjačiti se, upriličiti se shvaćanju svijeta, »sustavu imanencije«, koji modernog kršćanina neobi-

¹³ Ib. str. 150—154.

čno fascinira i zavodi: »Mnogi vjernici, piše papa, misle da se obnova Crkve mora sastojati u tome da svoje osjećaje i svoja moralna načela prilagode moralnim načelima i svijetским sklonostima. Privlačnost profana života danas je neobično velika, stoga ovo prilagođivanje mnogima se čini ne samo nužno već upravo mudro. Tko nije čvrsto ukorijenjen u vjeri, u vršenju crkvenoga zakona, taj drži da je došao čas da svoj život prilagodi profanom shvaćanju života, kao da je ovaj bolji, i da ga kršćanin može i mora usvojiti. Ta pojava prilagođivanja zagovara se na filozofskom i praktičnom polju« (630-631).

»Zar se možda često mladi kler ili neki među redovnicima, vođeni dobrom nakanom da bi prodrijele u pučke mase ili neke posebne društvene slojeve, ne nastoje poistovjetiti s njima, umjesto da se razlikuju, i tim svojim nekorisnim kamufliranjem ostavljaju svoj apostolski rad bez snage i učinka?« (631). Sigurno, Crkva se ne može izdvojiti, izolirati iz svijeta, ona mora s njime voditi dijalog, ona mora »biti u svijetu, ali ne od svijeta« (ib.). Ta Kristova misao je »veoma aktualna za naše doba« (ib.), ona je ujedno zgodno načelo da se riješi napetost između imanentizma i transcendentnosti. Prisutnost kršćanina u svijetu, inkarnacija Crkve u historijsku stvarnost, ne smije biti neka »kronolatrija«, kako reče Maritain, neko popuštanje profanome, već njegovo otkupljivanje i uzdizanje u Krista, uvrštavanje u plan spasenja i transcendenciju. Odatle slijedi da aggiornamento koji je tražio papa Ivan XXIII nije prije svega pitanje socioloških znanosti, nove tehnike, sredstava za priopćavanje, već je u prvom redu »nastojanje za duhovnim i moralnim usavršavanjem« (627).

»Neka bude još jednom ponovljeno, ističe Pavao VI, za našu zajedničku opomenu i korist: Crkva neće pronaći svoju preporođenu mladost mijenjajući svoje vanjske zakone, već u tome da sama sebe dovede u poslušni stav Kristu, da bi se pokoravala zakonima koje je on ustanovio i slijedila njegove stope; u tome se nalazi tajna njezine obnove, u tome je njezina metanoja, u tome konačno ostvarivanje njezina savršenstva« (632).

Stoga će »kršćanski život tražiti uvijek vjernost, angažiranje, mrtvljenje i žrtvu, bit će uvijek 'uski put' o kojemu govori božanski Spasitelj; tražit će od nas modernih kršćana ne manje, dapače, možda, veće moralne napore nego od prijašnjih kršćana«. Isto tako »prilagođivanje duhu ovog vremena, odbacivanje asketike koju traži zdravo nastojanje oko kršćanskoga savršenstva, ravnodušnost prema razularenim moralnim načelima, emancipacija od razboritih poglavara ... ne mogu Crkvu ojačati ili učiniti prikladnom da primi silu i jakost Duha Svetoga«. To joj može omogućiti samo »volja da živi po Božjoj milosti, njezina vjernost Kristovu Evangelju i njezina hijerarhijska i komunitarna kohezija« (632-633). Zato se prava obnova Crkve ne može odnositi ni »na bit Katoličke Crkve ni na njezine temeljne strukture« (629). Obnova najprije znači obnoviti se u Kristu, po njegovu duhu i njegovu uzoru. Ona znači prilagođivanje Kristu, ne svijetu. Jer, ići prema svijetu pretpostavlja naš put prema Kristu. Treba se obnoviti da bi se moglo druga obnoviti, i biti nadnaravno jak i ljudski raspoloživ prema zahtjevima vremena i ljudi — da bismo mogli vremenitome i materijalnome darivati sveto i duhovno.

Takva je obnova protivna imobilizmu. Otkupljenje je pobjeda nad nepomičnošću, ropstvom, smrću. Sakramenti, kršćanska pouka, život milosti

neprestano nas snabdijevaju novim energijama za trajno novo rađanje, za neprestanu konverziju. Religija je u tom smislu vječna revolucija koja trga duhove od staračke klonulosti i dovodi ih do vječnog pramaljeća, vječne mladosti.

Papinsko pismo nije donijelo magična rješenja problemima koji muče poknecilsku Crkvu, ali je pružilo temeljne upute koje su kadre dati ravnotežu našim mislima i činima. Naglasilo je, naime, da ne bismo radili po Kristovoj volji, ni po slovu ni po duhu Drugog vatikanskog sabora, ako bismo se jednostrano i isključivo odlučili ili za ljubav prema Bogu ili za ljubav prema čovjeku, ili za horizontalu ili za vertikalnu — i sumnjičavo gledali na svaki oblik prisutnosti Crkve u svijetu ili pomišljali da ta prisutnost znači poistovjetovanje s njime i držali, možda, da je dijalog sa svijetom sam sebi svrha. Papinsko pismo nas je podsjetilo da je sjedinjenje s Kristom i vjernost prema njemu počelo i temelj našega stava prema svijetu. Ljubav prema Bogu nužno vodi do ljubavi prema braći, kao što se u ljubavi prema braći pokazuje koliko je istinita naša ljubav prema Bogu.

Da se ne bismo odali tzv. Edipovu kompleksu koji na žalost danas harači u Crkvi i očituje se u napadajima na crkvenu prošlost, bez ikakva razlikovanja ljudskog i Božanskog, u pokušaju da se Crkvi dade sasvim novo lice i to tako da se s njome započne iznova, ne smijemo zaboraviti važnu papinsku opomenu: »Mi ne možemo optužiti ovu svetu i preljublvenu Crkvu zbog nevjernosti i smatramo svojom najvećom milosti što joj možemo pripadati... Nije oholost..., već čvrsta vjera i radosno uvjerenje kojim doista vjerujemo da smo živi i vjerodostojni članovi Kristova tijela, pravi baštinci Evandjelja, zakoniti nasljednici Apostola u kojih se nalazi potpuna i čitava, nasljeđem predana, njihova prvotna vjerska i moralna nauka, tj. ona golema baština istine i svetosti u kojoj je sadržano svojstveno obilježje Katoličke Crkve« (629). »Obnova« Crkve ne znači »promjenu«, nego radije »nakanu da sačuvamo onu fizionomiju Crkve koju joj je Krist utisnuo«. Dapače, ona se sastoji u tome da bismo joj dali onaj savršeni oblik koji bi, s jedne strane, odgovarao njezinu prvotnom nacrtu, a s druge bio prikladan razvitku koji je (Krist), kao stablo iz sjemena, od prvotnog nacrtu doveo ispravno i zakonito do današnjeg stanja«.

Stoga, »neka nikoga ne zavara lažno mišljenje da zgradu Crkve koja je postala širok i veličanstven hram na slavu Božju treba svesti na njezine početne i malene oblike, kao da bi samo oni bili ispravni i zakoniti; neka se nitko ne zanosi željom da obnovi Crkvu na karizmatičan način, kao da bi nov i ispravan bio onaj oblik Crkve koji bi nastao od ideje manjine, doista duhovno revne, katkada uvjerenne da je obdarena Božjim nadahnućem i koja bi tako svojim ispraznim maštanjima o prikladnoj njezinoj obnovi mogla zaraziti vjerodostojno uređenje Crkve. Crkvi, kakva jest, moramo služiti, nju ljubiti razumnim shvaćanjem povijesti i ponizno tražeći volju Boga koji njom upravlja, i koji je u njoj prisutan, iako dopušta da katkada ljudska slabost ponešto zamrači sjaj njezina lica i svetost njezina djelovanja. Tu čistoću i tu ljepotu tražimo i želimo promicati« (630).